

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

УДК 316.42:35

DOI: <https://doi.org/10.32886/instzak.2019.05.11>

Казарян Генрих Генрихович,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту освіти
ДНЗ «Інституту менеджменту освіти»
Національної академії педагогічних наук України
ORCID 0000-0001-9752-3158
kazarian1978@ukr.net

Гришова Римма Владиславівна,
аспірант кафедри публічного
управління та адміністрування
Київського національного
торговельно-економічного університету
ORCID 0000-0002-3422-1704
rimmagrish@ukr.net

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ У НАПРЯМКУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Анотація

Статтю присвячено дослідженню питань державного регулювання у напрямку соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю. З'ясовано, що нині існує нагальна необхідність у розробці сучасної стратегії та в цілому моделі соціально-економічної політики щодо осіб з інвалідністю.

Метою статті є дослідження та узагальнення проблем державного регулювання у напрямку соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю в сучасних умовах та забезпечення їх вирішення шляхом виконання стратегії соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю в Україні.

Наукова новизна. Запропоновано стратегію соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю в Україні, що має стати базовим документом стратегічного планування у напрямку розвитку системи соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю і визначає комплекс взаємопов'язаних пріоритетів, цілей, завдань та заходів. Базовою метою стратегії є визначення моделі дій і засобів системи соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю та розробка основних напрямів, форм, методів і засобів досягнення стратегічних цілей. Виділено нові основні аспекти механізмів формування стратегії соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю: соціально-економічні; політико-правові; організаційно-управлінські; науково-методологічні; морально-етичні; інформаційні.

Висновки. При формуванні стратегії соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю доцільно брати за основу їх сукупний попит на робочі місця.

Виходячи з важливості та актуальності наукових досліджень, необхідно організувати постійне науково-методичне забезпечення і супроводження усіх політичних, економічних програм, планів, заходів, що зачіпають інтереси інвалідів, як на національному, так і на регіональних, місцевих рівнях.

Існує потреба у науково-експериментальному вивченні проблем організації комплексної системи допомоги інвалідам, їх професійної, трудової, соціальної реабілітації з урахуванням місцевих особливостей і можливостей, змін економіко-політичної ситуації. На особливу увагу заслуговують дослідження та наукове обґрунтування стратегії соціально-економічного за-

безпечення осіб з інвалідністю, які проживають у сільській місцевості. Саме ця категорія інвалідів нині найбільш обділена через зубожіння, неможливість знайти роботу та отримати професійні знання за місцем проживання.

Ключові слова: державне регулювання, особа з інвалідністю, стратегія, механізми, соціальні послуги, соціально-економічне забезпечення.

Kazarian Genrykh G.,
Ph. D. in Economics,
Associate Professor of the Department of Education Management
DNZ «Institute of Management of Education»
National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine
ORCID 0000-0001-9752-3158
kazarian1978@ukr.net

Gryshova Rymma V.,
postgraduate student of the Department
of Public Administration and Administration
of Kyiv National University of Trade and Economics
ORCID 0000-0002-3422-1704
rimmagrish@ukr.net

**STATE REGULATION IN THE DIRECTION OF SOCIO-ECONOMIC PROVISION
OF PERSONS WITH DISABILITIES**

Abstract

The article is devoted to the research of issues of state regulation in the direction of socio-economic support of persons with disabilities. It is now clear that there is an urgent need to develop a modern strategy and overall model of socio-economic policy for persons with disabilities.

The purpose of the article is to investigate and summarize the problems of state regulation in the direction of socio-economic provision of persons with disabilities in modern conditions and to ensure their solution by executing the strategy of socio-economic provision of persons with disabilities in Ukraine.

Scientific novelty. The strategy of social and economic support of persons with disabilities in Ukraine is proposed. The basic goal of the strategy is to identify models of actions and benefits for the systems of socio-economic support for persons with disabilities and to develop basic directions, forms, methods and means of achievement. New main aspects of the mechanisms of forming the strategy of social and economic provision of persons with disabilities are highlighted: socio-economic; political and legal; organizational and managerial; scientific and methodological; moral and ethical; informational

Conclusions. In formulating a strategy for social and economic security of persons with disabilities, it is advisable to take into account their aggregate demand for jobs.

Considering the importance and relevance of scientific research, it is necessary to organize a permanent scientific and methodological support and support of all political, economic programs, plans, measures that affect the interests of persons with disabilities, both at national and regional, local levels.

There is a need for a scientific and experimental study of the problems of organizing a comprehensive system of assistance to the disabled, their professional, labor, social rehabilitation, taking into account local peculiarities and opportunities, changes in the economic and political situation. Particular attention should be paid to the research and scientific substantiation of the strategy for socio-economic provision of persons with disabilities living in rural areas. It is this category of disabled people that is now most deprived of impoverishment, inability to find a job and gain professional knowledge of their place of residence.

Key words: state regulation, person with disability, strategy, mechanisms, social services, socio-economic security.

Постановка проблеми: Із здобуттям Україною незалежності, прийняттям і реалізацією стратегічного курсу побудови соціально орієнтованої ринкової економіки та інтеграції у світове співтовариство прогресивних змін зазнали концептуальні засади інституційного регулювання соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю. Нині інституційне регулювання щодо інвалідів спрямовано на забезпечення їм рівних з іншими громадянами умов життєдіяльності для реалізації своїх громадянських, політичних, соціально-економічних прав і свобод, які передбачені Конституцією України та нормами міжнародного права.

Сьогодні поставлене кардинальне завдання сформував на державному рівні ефективну систему створення сприятливих психологічних, правових умов та гарантій для набуття інвалідами, на основі їх медико-соціально-професійної реабілітації, освіти, профорієнтації, професійної підготовки. Особливої актуальності ця проблема набула після запровадження в Україні системи соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійного захворювання. Вона передбачає відповідальність страхового фонду за професійну реабілітацію інвалідів.

Не дивлячись на проведену значну роботу по законодавчому закріпленню інституту соціального захисту, по налагодженню системи працевлаштування і професійної реабілітації інвалідів, існування ряду національних програм, не всі проблеми у цій сфері вже вирішені в Україні. Однією з причин такого стану є те, що фінансування і строки реалізації соціальних програм встановлені не із потреб інвалідів, а виходячи з наявних фінансових та економічних можливостей держави. Внаслідок цього програми не забезпечують реальне покращання соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю. При низькому рівні державного та регіонального фінансування вони виявляються розтягнутими на тривалі строки і мало ефективні. Ті ж пункти програм, які вдається виконати, по суті мало що змінюють у величезній кількості невирішених питань соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми інституційного регулювання, адаптації осіб з інвалідністю та покращення їх соціально-економічного забезпечення висвітлюються в наукових працях вітчизняних вчених, таких як: Галицький М. О. [3], Кабаченко Н. В. [9], Мищак І. М. [1; 5; 12], Гришова І. Ю. [6; 8; 10; 11], Дяченко О. П. [2; 4; 7], Казарян Г. Г. [2; 4; 7], Якайтис І. Б. [11] та ін.

Проте потребують подальшого розвитку та удосконалення положення соціально-економічної політики щодо інвалідів, оскільки значна частина їх застаріла і не відповідає потребам сьогодення, а також не узгоджується із загальноновизнаними міжнародними нормами і стандартами.

Мета статті – дослідження та узагальнення проблем державного регулювання у напрямку соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю в сучасних умовах та забезпечення їх вирішення шляхом виконання стратегії соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю в Україні.

Виклад основного матеріалу. Покращання становища інвалідів можливе тільки при зміні відношення влади до соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю. Система соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю повинна будуватися на таких сформульованих нами основних принципах:

- забезпечення рівності громадянських прав інвалідів і не інвалідів та їх законодавче закріплення;
- заборона дискримінації та гендерної нерівності інвалідів при працевлаштуванні, професійній реабілітації;
- державне фінансування соціального захисту інвалідів з урахуванням реальних потреб;
- запобігання інвалідності та здійснення реального соціального захисту різних категорій інвалідів;
- створення умов для інвалідів щодо отримання необхідних навичок, професій та спеціальностей для подальшої самостійної діяльності на ринку праці;
- сприяння створенню робочих місць для інвалідів, організації прийнятних умов

праці та відпочинку відповідно до їх інтелектуальних та фізичних можливостей;

- контроль за дотриманням прав, у тому числі трудових, і свобод інвалідів;

- децентралізація відповідальності за соціальний захист інвалідів, орієнтація на місцеві органи влади [1; 2].

Отже, нині існує нагальна необхідність у розробці сучасної стратегії та в цілому моделі соціально-економічної політики щодо осіб з інвалідністю. Звичайно, таке завдання потребує значних кадрових, матеріальних, фінансових ресурсів і часу. Тим часом важливе значення для досягнення цієї мети має формування нових концептуальних підходів до формування стратегії соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю. В основу цієї стратегії повинно бути закладено визнання прав інвалідів, а також пов'язана з цим ліквідація всіх форм дискримінації по відношенню до них [3].

Основу державного інституційного регулювання складають стратегічні орієнтири, які повинні закріплюватися відповідними державно-правовими структурами. Враховуючи погляди науковців сучасності, під стратегією слід розуміти сукупність найбільш значущих рішень, спрямованих на забезпечення відповідного рівня забезпеченості осіб з інвалідністю у контексті реалізації державних цільових програм. Тобто, така стратегія є довгостроковим прогнозом комплексного розв'язання проблеми збалансованого, з урахуванням соціально-економічних аспектів, забезпечення осіб з інвалідністю. У рамках цього документа відпрацьовуються основні шляхи структурної трансформації соціальної політики держави, що враховує імперативи збалансованого соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю в країні [4].

Стратегія соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю в Україні має стати базовим документом стратегічного планування у напрямку розвитку системи соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю і визначати комплекс взаємопов'язаних пріоритетів, цілей, завдань та заходів. Базовою метою стратегії є визначення моделі дій і засобів системи соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю та розробка основних напрямів, форм, методів і засобів досягнення стратегічних

цілей. Для реалізації поставленої мети необхідно виконати комплекс завдань: визначити основні параметри соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю; ідентифікувати пріоритети соціальної політики щодо цілей соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю; обґрунтувати шляхи і способи досягнення завдань соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю; сформувати комплекс заходів, що забезпечують досягнення визначених цілей і завдань; визначити необхідні ресурси для реалізації вказаних завдань, а також умов і чинників, що забезпечують найбільшу ефективність їх використання; забезпечити ефективну організацію моніторингу реалізації документів стратегічного планування в соціально-економічному забезпеченні осіб з інвалідністю.

Виходячи із запропонованої на *Рис. 1* схематичної інтерпретації складових стратегії соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю, доцільним є її деталізація вже на змістовному рівні.

Актуальність розробки та впровадження стратегії соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю обумовлена тим, що зміни, які відбувалися з моменту набуття Україною незалежності у сфері соціальної політики, не змінили на краще стан забезпечення осіб з інвалідністю. Акцент на соціально-економічні реформи в країні призвів до зменшення уваги до питань соціальної політики, послаблення ролі відповідних інституцій та їх функцій у контролі за дотриманням соціальних вимог.

Суттєвим недоліком державної розбудови стала відсутність системності у нормативно-правовому забезпеченні соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю [12].

На жаль, у сучасних умовах відсутні відповідні нормативно-правові акти, які мають бути орієнтовані на реалізацію національної політики щодо соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю. Відсутність таких законодавчих актів певною мірою може бути компенсована на час, необхідний для законотворчості. Природно, що все означене сприяло суттєвому зниженню ефективності діяльності відповідних управлінських структур на національному, регіональному і місцевому рівнях.

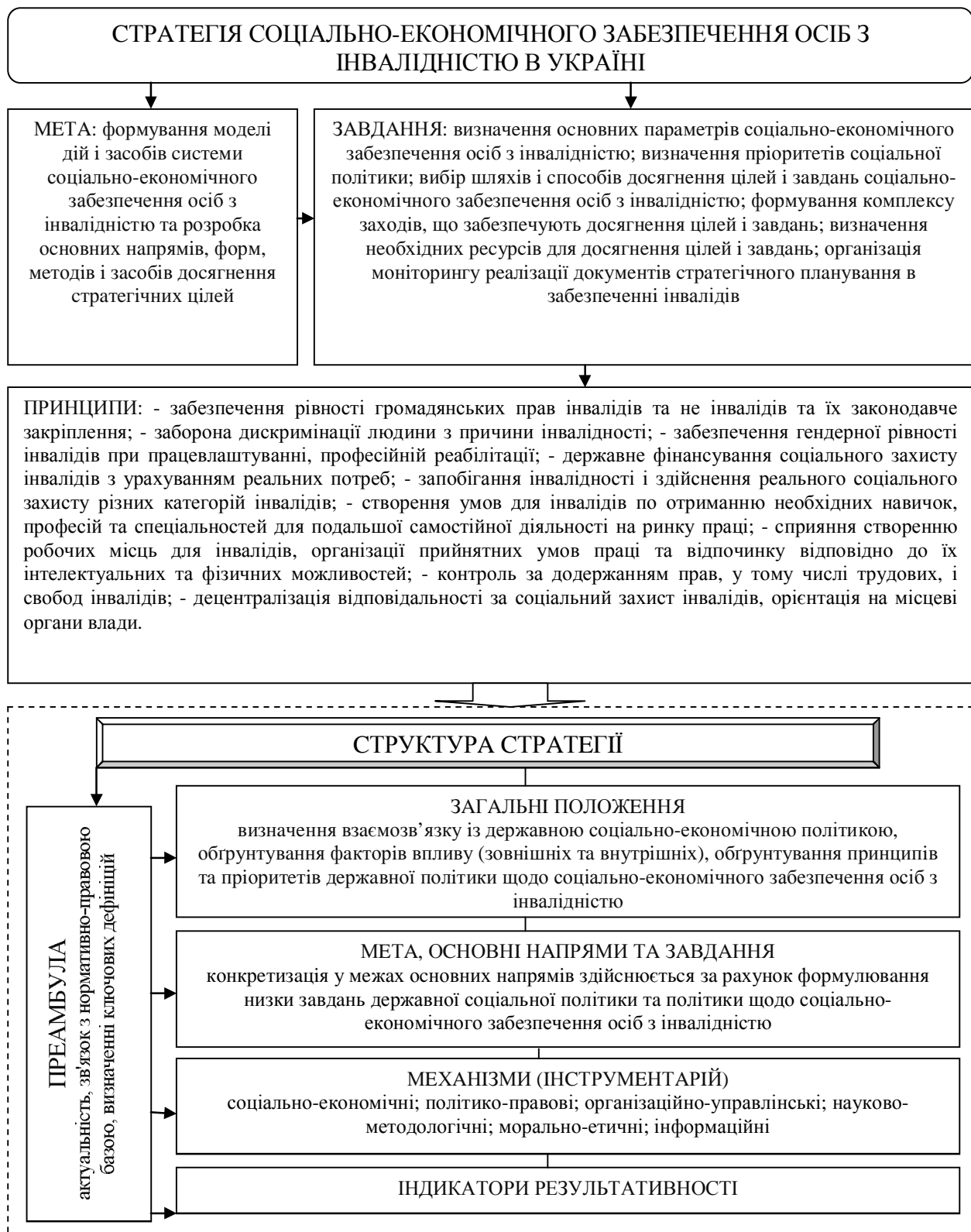

Рис. 1. Схематична інтерпретація складових стратегії соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю України

* Джерело: розроблено на основі [3; 4].

Слабкість та недостатня ефективність існуючої системи управління у питаннях соціально-економічного забезпечення осіб з ін-

валідністю, не завжди своєчасні та послідовні структурні реформи, повільна модернізація соціальної політики на тлі зростання

показників економічного розвитку призвели до неефективних підходів у соціально-економічному забезпеченні осіб з інвалідністю. Запропонована нами структура стратегії ґрунтується на основних положеннях Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» та Законі України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні».

Механізми (інструментарій). До інструментів державної політики соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю належать насамперед ті, що дозволяють зміщувати акценти з процесу розробки політики на її практичне здійснення, на удосконалення і можливості адаптації законодавства ЄС до українських реалій, зміцнення інституціонального потенціалу та створення ефективних інструментів соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю [5].

Виділяють такі нові основні аспекти механізмів формування стратегії соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю: соціально-економічні; політико-правові; організаційно-управлінські; науково-методологічні; морально-етичні; інформаційні.

Соціально-економічні механізми. Потрібно забезпечити активну роль соціальної політики та соціально-трудової сфери щодо інвалідів. Проте досить часто звучать нарікання на неможливість реалізації такого підходу. При цьому наводиться як основний аргумент дефіцит бюджетних коштів для здійснення активної соціально-трудової політики. Цілком розуміючи складність економічної ситуації в нашій країні, а також володіючи науковою теорією про те, що у суспільстві грошей повинно бути стільки, скільки створено товарів та послуг, ми водночас переконані в ефективності вкладень у системи: працевлаштування, професійної реабілітації, охорони здоров'я, освіти, культури інвалідів тощо. Без створення для інвалідів дієвих стимулів і умов до праці, освіти, професійної підготовки, культури виробництва неможливо забезпечити їх ефективну зайнятість, професійну реабілітацію, достойний рівень життя, а також залучення у суспільне життя. У свою чергу, це сприятиме збільшенню обсягів виробництва валового внутрішнього продукту, бюджетних надходжень, поліпшенню інших макроекономічних показників. Таким чином

матиме місце зворотній позитивний вплив соціальної політики та соціально-трудової сфери на економіку. У такому разі досягнуті як соціально-економічний, так і політичний, психологічний ефекти перевищуватимуть початкові затрати суспільства.

Аналогічний активний підхід слід застосовувати і по відношенню до політики зайнятості, професійної реабілітації та соціального захисту інвалідів. Функція держави повинна полягати у створенні для них таких економічних, політичних, соціальних, правових, культурно-побутових та інших умов, які б дозволили за рахунок власних доходів забезпечити більш високий рівень соціального споживання [6].

Визнаючи наявність фізичних вад, хвороб та обмежену працездатність цієї категорії громадян, тим часом вважаємо, що доцільно проводити більш дієву роботу по залученню їх (звичайно, враховуючи бажання і стан здоров'я) до енергійного пошуку роботи, трудової діяльності, професійного навчання та перенавчання. Концептуальна позиція щодо активізації політики зайнятості, професійної реабілітації полягає у тому, що зниження рівня незайнятості, безробіття є не просто переборення соціальної біди, а шлях до вирішення економічних, соціальних, психологічних та інших проблем осіб з обмеженими фізичними можливостями, їхніх сімей, а також держави в цілому [7].

У процесі дослідження нами встановлено, що існуючий механізм працевлаштування осіб з інвалідністю недостатньо відпрацьований насамперед через відсутність дієвих стимулів та можливостей продуктивної праці та через небажання, економічну невиваженість створення робочих місць для осіб з інвалідністю у роботодавців. Тому поряд з існуванням системи соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю, матеріальної підтримки, благодійної діяльності необхідно створити механізм заохочення непрацюючих осіб з інвалідністю у пошуку роботи, та роботодавців у створенні для них відповідних робочих місць.

Щодо осіб з інвалідністю, то, як показали наші дослідження, дієвими трудовими стимулами для них є оплата праці, що спроможна задовольнити хоча б найнеобхідніші власні потреби і членів сімей, а також сприятливі виробничі та психологічні умови,

організація праці. Певною мірою це можна реалізувати шляхом досягнення консенсусу з роботодавцями. Для цього доцільно замінити існуючу неефективну жорстку систему бронювання робочих місць для осіб з інвалідністю, яка носить примусово-каральний характер (для роботодавців), на більш раціональну та гнучку, побудовану на стимулюючій основі. З метою зацікавлення роботодавців у створенні робочих місць та утримання на них осіб з інвалідністю держава повинна надавати підприємствам різноманітні пільги: позики, субсидії, податкові знижки, технічну та фінансову допомогу тощо.

Таким чином, потрібно полегшувати особам з інвалідністю доступ до зайнятості всілякими способами, які заохочують підприємців до наймання та утримання на роботі таких осіб у звичайному виробничому середовищі і там, де це неможливо через їхні вади, до пристосування умов праці до можливостей таких осіб шляхом створення призначених для них видів та форм зайнятості відповідно зі ступенем їх фізичних чи розумових вад.

Соціально-економічне забезпечення осіб з інвалідністю та інших уразливих верств населення повинно будуватися на принципах поглиблення адресності і забезпечення матеріальної підтримки. У зв'язку з цим доцільно замість надання пільг, якими, до речі, особи з інвалідністю часто не можуть скористатися (путівки в санаторії, проїзд, пільги по комунальних послугах, які, наприклад, у селі не надаються тощо), розвивати систему консолідованої і конкретної адресної соціальної допомоги та соціальних послуг. Для цього слід передбачити відповідні кошти у державному та місцевих бюджетах, Пенсійному фонді України й бюджетах фондів загальнообов'язкового державного страхування [8].

Актуальним концептуальним положенням нової стратегії соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю є розробка та впровадження дієвого мотиваційного механізму до праці. Одним із основних заходів при цьому повинно бути підвищення ролі оплати праці, яка нині втратила не тільки стимулюючу, а й відтворювальну функції. Економічна теорія «дешевої робочої сили», як фактору економічного зростання, що історично склалася та тривалий час існувала в Україні та інших країнах СНД, нині не

виправдовує себе, оскільки приводить до маргіналізації, деградації цього працівника і людського капіталу взагалі, до гальмування економічного зростання країни, розвитку суспільства. Це проявляється у застійній хронічній бідності населення, і, у першу чергу, осіб з фізичними вадами. Характерними негативними явищами зубожіння осіб з інвалідністю є зменшення кількості шлюбів і збільшення розлучень, відмова від народження дітей, неможливість забезпечити повноцінне харчування, лікування, здобуття професійної освіти, організації відпочинку, культурного проведення дозвілля, психологічні стреси, рання смертність.

Крім того, збільшилася кількість випадків відмови від утримання і догляду за особами з інвалідністю вдома, їх оформляють у будинки пристарілих, інтернати, оскільки навіть працюючі члени сім'ї, родичі не в змозі забезпечити їм належний догляд насамперед через бідність. Це, у свою чергу, збільшує навантаження на державу та її бюджет, тому що затрати на утримання осіб з інвалідністю у вказаних закладах значно більші, ніж просто виплата їм пенсій і надання пільг чи допомоги. Окрім всього, дешева робоча сила не зацікавляє роботодавців у застосуванні нової техніки і технологій, впровадженні досягнень науково-технічного прогресу. Це пояснюється тим, що значно дешевше та економічно вигідніше прийняти на роботу додатково працівників, ніж купити дороге устаткування, обладнання тощо [8].

Отже, на нашу думку, яку поділяє ряд учених економістів, зокрема І. Гришова [9], необхідно поступово переходити від пасивної політики соціального захисту громадян до політики, спрямованої на зростання індивідуальних доходів, підвищення добробуту населення, у першу чергу осіб з інвалідністю.

Надзвичайно важливим питанням для запобігання інвалідності працівників є охорона праці. На жаль, сучасна система охорони праці спрямована на компенсацію шкоди, завданої здоров'ю працівника на виробництві, а не на її недопущенні. Тому в політиці організації та охорони праці необхідно змістити акценти з компенсації працівнику завданої шкоди здоров'ю на запобігання травматизму та спричиненої ним інвалідності шляхом створення механізму економічної зацікавленості як роботодавців, так і пра-

цівників у запровадженні та освоєнні нових, прогресивних і безпечних технологій, поліпшенні умов праці на виробництві.

Принциповим концептуальним підходом до формування стратегії соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю є підвищення ролі регіонів у вирішенні значених проблем. Політика зайнятості цієї категорії громадян повинна формуватися знизу, починаючи від рівня окремих підприємств, установ, організацій різних форм власності і господарювання, до місцевого, регіонального та державного рівнів. Всі вони повинні вносити посильний вклад у вирішення проблеми соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю.

Показовим у цьому плані є як зарубіжний, так і вітчизняний, досвід. Так, в Австрії місцева влада фінансує спеціальні програми професійного навчання та перенавчання осіб з інвалідністю, а підприємства, що їх наймають, отримують соціальні премії. Окремі позитивні приклади є в Україні. Так, київська міська державна адміністрація за рахунок коштів власного бюджету через Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна» оплачує професійне навчання осіб з інвалідністю, які проживають у м. Києві.

Разом із тим слід враховувати, що не всі регіони мають однакові можливості щодо формування прибуткової частини власних бюджетів. Особливо складна ситуація в депресивних місцевостях. Для того, щоб забезпечити своєчасне і регулярне надання допомоги, зокрема матеріальної, грошової, соціальної, щодо зайнятості, професійного навчання тощо особам з обмеженими фізичними можливостями та дітям-інвалідам, незалежно від місця їхнього проживання, доцільно було б розробити та ввести нову схему фінансування ряду соціальних законів. З цією метою варто сформувати Фонд компенсацій. Кошти цього централізованого фонду розподілятимуться між регіонами на реалізацію державних законів, програм соціальному захисту осіб з інвалідністю [10]. Такий підхід дасть змогу регулярно виплачувати на всій території країни допомогу особам з інвалідністю та іншим уразливим верствам населення, незалежно від фінансового стану, величини бюджетів окремих адміністративних одиниць.

Важливим концептуальним підходом до формування стратегії соціально-економіч-

ного забезпечення осіб з інвалідністю є залучення місцевих органів виконавчої влади не тільки до сприяння створенню чи бронюванню робочих місць для них, а й до пошуку ринків збуту продукції (послуг), виробленої підприємствами, громадськими організаціями осіб з інвалідністю, а також до підвищення її конкурентоспроможності.

Центральні та місцеві органи виконавчої влади повинні постійно вишукувати нові підходи і форми працевлаштування, організації праці, професійної реабілітації осіб з інвалідністю.

Політико-правові механізми. Новим концептуальним підходом до формування стратегії соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю є забезпечення умов щодо реалізації їхніх прав на працю та професійне навчання відповідно до міжнародних вимог, а саме: вирішення цих проблем повинно стати пріоритетним завданням державної політики на найближчий період.

Потребують законодавчого закріплення правовий статус осіб з інвалідністю, принцип рівних прав, заборона дискримінації людини через інвалідність в державних органах влади, у трудових відносинах, освітніх закладах, місцях громадського користування, торгівлі, на транспорті. У зв'язку з цим доцільно *прийняти Закон України «Про осіб з інвалідністю»*, який би посилював правові механізми життєдіяльності цієї категорії осіб. Україні необхідно також дотримуватися Конвенції Міжнародної організації праці № 159 «Про професійну реабілітацію та зайнятість інвалідів».

Для посилення соціальної захищеності, дотримання прав та інтересів осіб з інвалідністю в Україні необхідно, як того вимагають документи ООН, ввести в практику залучення громадських організацій осіб з інвалідністю та інших об'єднань громадян до розробки всіх аспектів політики, національного планування, що прямо або опосередковано можуть вплинути на них. Цю роботу слід проводити органами державної влади та місцевого самоврядування всіх рівнів управління.

Необхідно також чітко визначити державну політику України в області запобігання інвалідності і реабілітації осіб з інвалідністю з метою забезпечення гарантій та умов для збереження, відновлення і компенсації

порушених чи втрачених здібностей осіб з інвалідністю до суспільної, професійної та побутової діяльності відповідно з їхніми інтересами та потенційними можливостями.

Організаційно-управлінські механізми. Соціально-економічне забезпечення осіб з інвалідністю значною мірою залежать від ефективної роботи інфраструктури ринку праці та державних органів влади, державних, благодійних і комерційних структур, тобто – різноманітних установ і служб, які займаються проблемами соціального захисту осіб з інвалідністю, зокрема їхнім працевлаштуванням і професійним навчанням. Матеріали наших досліджень свідчать про недостатню результативність роботи відповідних органів соціального захисту обласних і районних державних адміністрацій, державних центрів зайнятості, різноманітних фондів через взаємне дублювання функцій, неузгодженість дій, нечіткість у розподілі функціональних обов'язків у спільній справі, розпорошеність тощо. Тому необхідно удосконалити організаційні засади системи працевлаштування та професійної реабілітації осіб з інвалідністю шляхом визначення єдиного органа, який би повністю відповідав за вказану роботу у координував її.

Необхідно створити більш ефективний та тісний механізм взаємодії регіональних органів служб зайнятості та медико-санітарних експертних комісій, причому не у напрямку посилення чи послаблення вимог до трудових обмежень, а для підвищення результативності вибору роботи з урахуванням стану здоров'я та побажань осіб з інвалідністю [11].

Враховуючи зарубіжний досвід, вважаємо за доцільне в законодавчому порядку розширити коло державних органів, відповідальних за реалізацію окремих напрямів соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю, та уточнити їх обов'язки щодо цього. Координацію цієї роботи варто було б покласти на віце-прем'єр-міністра України.

Нині питання соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю відносяться до компетенції Міністерства соціальної політики України та органів соціального захисту населення регіональних державних адміністрацій, місцевого самоврядування. Питаннями медичного забезпечення, санаторно-курортного лікування займається Мініс-

терство охорони здоров'я України, навчанням та освітою осіб з інвалідністю – Міністерство освіти і науки України та їх органи на місцях, органи місцевого самоуправління. Проте не включені в обов'язки відповідних міністерств та відомств позиції щодо створення умов для безперешкодного доступу осіб з інвалідністю до об'єктів соціальної інфраструктури, по пристосуванню транспортних засобів, зв'язку, інформації до можливостей осіб з інвалідністю.

Коллективний трудовий договір має стати певним гарантом соціального захисту працюючих осіб з інвалідністю, дотримання їх трудових прав тощо. Доцільно практикувати внесення окремим розділом у колективні договори питань, пов'язаних з організацію, умовами, оплатою праці осіб з інвалідністю.

Не менш важливим концептуальним підходом до формування стратегії соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю є сприяння повній інтеграції їх до участі в трудовому процесі шляхом наданням технічних засобів, що дозволяють переборювати перепони, які обмежують їх пересування, спілкування, та які відкривають їм доступ до місця роботи й навчання, транспорту, житла, культурної діяльності і повноцінного дозвілля.

Проблему осіб з інвалідністю слід вирішувати, максимально використовуючи можливості неурядових структур: правозахисних, ветеранських, молодіжних, релігійних, комерційних та інших.

Система соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю не повинна бути консервативною, замкнутою, застарілою, а тому її слід періодично змінювати, удосконалювати відповідно до нових прогресивних вимог часу та економічного, політичного стану країни, регіону.

Науково-методологічні механізми. Вивчення та критичне осмислення нами наукових праць та інших матеріалів, присвячених проблемам соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю, показало, що науково-методологічний бік цих проблем розроблений недостатньо. З точки зору концептуальних теоретичних засад у першу чергу необхідно уточнити і чітко визначити, чи потрібно включати осіб з інвалідністю до економічно активного населення, трудових ресурсів, робочої сили. Не дивлячись на те,

що значна частина осіб з інвалідністю відноситься до категорії обмежено працездатних, в Україні їх, як вже зазначалося раніше, згідно з існуючими методиками, не включають до складу трудових ресурсів. Крім того, особам з інвалідністю не надається статус безробітного, вони можуть лише зареєструватися у службі зайнятості як такі, що шукають роботу.

Існуючий підхід суперечить проголошеній основній меті державної політики соціального захисту інвалідів в Україні, яка витікає зі Стандартних правил забезпечення рівних можливостей для інвалідів, затверджених Резолюцією 48/96 Генеральної Асамблеї ООН, – забезпечення рівних можливостей для інвалідів.

Термін «забезпечення рівних можливостей», згідно зі вказаною резолюцією, означає процес, завдяки якому різноманітні суспільні системи та оточуюче середовище, зокрема такі, як трудова діяльність, обслуговування, інформація, виявляються доступними усім, особливо особам з інвалідністю. Принцип рівності прав передбачає, що потреби усіх без винятку індивідуумів мають однаково важливе значення, що ці потреби повинні слугувати основою для планування в суспільстві і що всі кошти слід використовувати таким чином, щоб кожен індивідуум мав рівні можливості для участі в житті суспільства [7]. Для порівняння: в зарубіжних країнах, виходячи з методики, зі складу робочої сили виключаються тільки повністю недієздатні особи, а не обмежено працездатні. На наш погляд, такий підхід більш вірний, тому що він не позбавляє людину права на працю.

Різні концептуальні засади формування політики зайнятості в Україні та в розвинених зарубіжних країнах проявляються і в тому, що до недавнього часу одне з основних завдань вітчизняної політики у сфері праці зводилося до забезпечення сукупного попиту економіки на робочу силу, замість визначення та задоволення потреб усіх верств населення, у тому числі соціально уразливих, на робочі місця, як це має місце в інших зарубіжних країнах з розвинутою соціально орієнтованою ринковою економікою.

Висновок: Таким чином, виходячи із методології та резолюцій ООН, осіб з інвалідністю, які хоча б частково зберегли свою здат-

ність до праці, доцільно включати до складу робочої сили і трудових ресурсів нарівні з іншими категоріями населення.

При формуванні стратегії соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю доцільно брати за основу їх сукупний попит на робочі місця.

Виходячи із важливості й актуальності наукових досліджень, необхідно організувати постійне науково-методичне забезпечення та супроводження усіх політичних, економічних програм, планів, заходів, що зачіпають інтереси осіб з інвалідністю, як на національному, так і на регіональних, місцевих рівнях.

Існує потреба у науково-експериментальному вивченні проблем організації комплексної системи допомоги особам з інвалідністю, їх професійної, трудової, соціальної реабілітації з урахуванням місцевих особливостей і можливостей, змін економіко-політичної ситуації. На особливу увагу заслуговують дослідження та наукове обґрунтування стратегії соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю, які проживають у сільській місцевості. Саме ця категорія нині найбільше обділена через зубожіння, неможливість знайти роботу й отримати професійні знання за місцем проживання.

Список використаних джерел:

1. Мищак І. М., Гришова Р. В. Державні механізми реалізації захисту прав людини на освіту. *Конкурентоспроможність вищої освіти України в умовах інформаційного суспільства: збірник тез I Міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернігів, 9 листопада 2018 р)*. Чернігів, 2018. С. 767–768. URL: <https://www.stu.cn.ua/media/files/conference/konkup18-z.pdf>
2. Казарян Г. Г., Дяченко О. П. Концептуалізація стратегії соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 4. С. 42–47. DOI: 10.32702/2306-6814.2019.4.42
3. Галицький О. М., Гришова Р. В. Державна політика соціалізації осіб з інвалідністю в контексті розвитку інформаційних технологій. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 22. С. 126–130. DOI: 10.32702/2306-6814.2018.22.126
4. Дяченко О. П., Казарян Г. Г. Соціальне замовлення як інструмент державно-приват-

ного партнерства в системі соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 20. С. 89–93. DOI: 10.32702/2306-6814.2018.20.89

5. Мищак І. М. Правове забезпечення запровадження інклюзивної освіти в Україні. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2014. № 5. С. 37–43.

6. Гришова І. Ю., Шестаковська Т. Л. Інституційні регулятори соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю на ринку медичних послуг України. *Економічний аналіз: зб. наук праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: О. В. Ярошук (голов. ред.) та ін. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр «Економічна думка», 2017. Том 27 (3). С. 242–248.*

7. Дяченко О. П., Казарян Г. Г. Формування та реалізація моделі державно-приватного партнерства щодо соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю в Україні. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2019. № 1. С. 72–83. DOI: <https://doi.org/10.32886/instzak.2019.01.08>

8. Гришова І. Ю., Шестаковська Т. Л. Інфраструктурне забезпечення потреб інвалідів на ринку медичних послуг України. *Економічний аналіз: зб. наук праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: О. В. Ярошук (голов. ред.) та ін. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр «Економічна думка», 2017. Том 27 (4). С. 321–330.*

9. Кабаченко Н. В. Роль державних стандартів у розвитку соціальних послуг для бездомних *Зб. наук. пр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України*. 2007. Вип. 1. С. 251–261.

10. Гришова І. Ю. Сучасне формування системи управління персоналом як конкурентоздатність національної економіки. *Економічний форум*. 2016. № 1. С. 340–347.

11. Гришова І. Ю., Якайтис І. Б. Державна політика щодо реалізації механізмів управління інноваційним розвитком освіти та науки в Україні. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2018. № 2. С. 87–93.

12. Мищак І. М. Реформування законодавчого забезпечення права на освіту людей з особливими потребами в Україні. *Конституційна реформа в Україні: новий етап та*

сучасні виклики. К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2015. С. 173–179.

References:

1. Myshchak, I. M., Hryshova, R. V. (2018). Derzhavni mekhanizmy realizatsii zakhystu prav liudyny na osvitu. *Konkurentospromozhnist' vyschoi osvity Ukrainy v umovakh informatsijnoho suspil'stva: zbirnyk tez I Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (Chernihiv, 9 lystopada 2018 r). Chernihiv, 767–768. URL: <https://www.stu.cn.ua/media/files/conference/konkup18-z.pdf> (Last accessed: 19.06.2019) [in Ukrainian].

2. Halyts'kyj, O. M., Hryshova, R. V. (2018). Derzhavna polityka sotsializatsii osib z invalidnistiu v konteksti rozvytku informatsijnykh tekhnolohij. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, 22, 126–130 [in Ukrainian].

3. Halyts'kyj, O. M., Hryshova, R. V. (2018). State policy of socialization of persons with disabilities in the context of information technology development. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 22, 126–130 [in Ukrainian].

4. Diachenko, O. P., Kazarian, G. G. (2018). Sotsial'ne zamovlennia iak instrument derzhavno-pryvatnoho partnerstva v systemi sotsial'no-ekonomichnoho zabezpechennia osib z invalidnistiu v Ukraini. *Investytsii: praktyka i dosvid*, 20, 89–93 [in Ukrainian].

5. Myshchak, I. M. (2014). Legal provision of the introduction of inclusive education in Ukraine. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy*, vol. 5, 37–43 [in Ukrainian].

6. Hryshova, I. Yu., Shestakovs'ka, T. L. (2017). Institutional regulators of social and economic provision of persons with disabilities in the Ukrainian medical services market, *Ekonomichnyj analiz: zb. nauk prats' / Ternopil's'kyj natsional'nyj ekonomichnyj universytet*, vol. 27(3), 242–248 [in Ukrainian].

7. Diachenko, O. P., Kazarian, H. H. (2019). Formuvannia ta realizatsiia modeli derzhavno-pryvatnoho partnerstva schodo sotsial'no-ekonomichnoho zabezpechennia osib z invalidnistiu v Ukraini. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 1, 72–83 [in Ukrainian].

8. Hryshova, I. Yu., Shestakovs'ka T. L. (2017) Instytutysijni rehulatory sotsial'no-ekonomichnoho zabezpechennia osib z

invalidnistiu na rynku medychnykh posluh Ukrainy. *Ekonomichnyj analiz: zb. nauk prats' / Ternopil's'kyj natsional'nyj ekonomichnyj universytet; redkol.:O.V.Yaroschuk (holov. red.) ta in. Ternopil': Vydavnycho-polihrafichnyj tsentr «Ekonomichna dumka», 27 (3), 242–248 [in Ukrainian].*

9. Kabachenko, N. V. (2007). Rol' derzhavnykh standartiv u rozvytku sotsial'nykh posluh dlia bezdomnykh. *Zbirnyk naukovykh prats' Natsional'noi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy, 1, 251–261 [in Ukrainian].*

10. Hryshova, I. Yu. (2016). Suchasne formuvannia systemy upravlinnia personalom iak konkurentozdatnist' natsional'noi

ekonomiky. *Ekonomichnyj forum, 1, 340–347 [in Ukrainian].*

11. Hryshova, I. Yu., Yakajtis, I. B. (2018). Derzhavna polityka schodo realizatsii mekhanizmiv upravlinnia innovatsijnym rozvytkom osvity ta nauky v Ukraini. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy, 2, 87–93 [in Ukrainian].*

12. Myshchak, I. M. (2015). Reformuvannia zakonodavchoho zabezpechennia prava na osvitu liudei z osoblyvymy potrebamy v Ukraini. *Konstytutsiina reforma v Ukraini: novyi etap ta suchasni vyklyky, 173–179. K.: Instytut zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy [in Ukrainian].*

Стаття надійшла до редакції 21 серпня 2019 р.